

Maydos-Kilisetepe Kazısı Çiçekli Kâse Parçası Işığında Geç Tunç Çağı Kuzeydoğu Ege'de Minos Bağlantıları

[MINOAN CONNECTIONS IN THE LATE BRONZE AGE NORTHEAST AEGEAN IN THE LIGHT OF THE BLOSSOM BOWL FRAGMENT FROM THE MAYDOS-KİLİSETEPE EXCAVATION]

A. Onur BAMYACI - Göksel SAZCI

Anahtar Kelimeler

Maydos Kilisetepe, Tunç Çağı, Minos, Taş Kap, Çiçekli Kâse

Keywords

Maydos Kilisetepe, Bronze Age, Minoan, Stone Vase, Blossom Vessel

ÖZET

Minos kültürünün gelişkin zanaatkarlık ürünlerinden olan özenli yapım taş kaplar, çeşitli form ve dekorasyonları ile Geç Tunç Çağı'nın MÖ. 1750-1400 arası döneminde oldukça popüler, sembolik ve prestij nesneleri olarak varlıklarını sürdürmüşlerdir. Çoğunlukla Girit Adası'ndaki Minos mezarlarında ve saray kazılarında ele geçen bu kaplar arasında, çiçekli çanaklar olarak adlandırılan örnekler gövde üzerinde kabartma olarak işlenmiş safran çiçeği bezemesi ile dikkat çeker. Girit dışında Kıta Yunanistan ve Kiklad Adaları'nda ithal örnekleri ele geçmesine rağmen Kuzeydoğu Ege'de sadece Troia'da bilinen bir örnek temsil edilmekteydi. Ancak Maydos-Kilisetepe kazılarında ilk kez güvenli arkeolojik kontekstten gelen bir taş kap parçası, Kuzey Ege'de tespit edilen ikinci örnek olarak karşımıza çıkar.

Maydos-Kilisetepe Höyüğü'nün V. tabakasında (MÖ. 1700-1300) ele geçen ve üzerinde kabartma olarak safran çiçeği betimlenen Minos kökenli bu kap parçası ve taş kapak Kuzey Ege'de Minos etkisini göstermesi bakımından önemli bir bulgudur. Taş kap üzerinde, kabartma olarak işlenmiş safran çiçeği motif, özellikle Minos duvar fresklerinde sıklıkla işlenen, çiçek toplama kompozisyonlarında severek kullanılmış olup, Minos dinsel ritüelleri ile ilişkilendirildiğinden dikkat çekicidir. Kuzey Ege'de Troia'dan sonra ikinci örneğin Maydos-Kilisetepe V. tabakasında ele geçmiş olması, Minos'un Kuzey Ege'ye yayılan kültürel etkilerini ve iletişim ağlarını Çanakkale Boğazı içlerine kadar genişlettiğini göstermesi bakımından ön plana çıkar. Diğer yandan aynı tabakada ele geçen Minos tipi bir taş kapak bu olasılığı güçlendirmektedir. Bu çalışmada ele geçen taş kap ve kapak parçasının tipolojik özellikleri özetlenerek Kuzey Ege ve Minos arasındaki denizsel, karasal ve diplomatik iletişim ağları ele alınarak Maydos'un bu ağ içindeki rolü açıklanmaya çalışılacaktır.

ABSTRACT

The elaborately made stone vessels, which are among the products of the advanced craftsmanship of the Minoan culture, continued their existence as very popular, symbolic and prestige objects in the Late Bronze Age between 1750-1400 BC with their various forms and decorations. Among these vessels, mostly recovered from Minoan tombs and palace excavations on the island of Crete, the so-called Blossom Bowls stand out with their saffron flower decoration carved in relief on the body. Although imported examples have been found in Continental Greece and the Cyclades, the Northeastern Aegean was represented only by a known example from Troy. However, during the excavations at Maydos-Kilisetepe, a fragment of a stone vessel from a safe archaeological context was found for the first time in the North Aegean.

This Minoan vessel fragment and stone lid from Level V of the Maydos-Kilisetepe Mound (1700-1300 BC), which depicts a saffron flower in relief, is an important find in terms of showing the Minoan influence in the North Aegean. The saffron flower motif carved in relief on the stone vessel is particularly noteworthy as it is associated with Minoan religious rituals and is popularly used in flower picking compositions, which are frequently depicted in Minoan wall frescoes. The fact that the second example from the North Aegean, after Troy, was recovered from Maydos-Kilisetepe Level V is noteworthy as it shows that the Minoans extended their cultural influence and communication networks throughout the North Aegean extending as far

as the inner parts of the Dardanelles. On the other hand, a Minoan stone lid recovered from the same level strengthens this possibility. This study aims to provide a typological characteristics of the stone vessel and the lid fragment recovered from the same level, discuss the maritime, territorial and diplomatic communication networks between the North Aegean and Minoan, and try to explain the role of Maydos in this network.

Giriş

Maydos-Kilisetepe Höyüğü, Çanakkale ilinin Eceabat ilçesinin tam merkezinde yer almaktadır. Höyük, Çanakkale Boğazı'nın Avrupa kıyısında, Gelibolu Yarımadası'nın (Trakya Khersonesos) güney kıyısında, antik Troas bölgesinin karşısında yer almaktadır (Fig. 1). Marmara Bölgesi'nde 1980'li yıllarda gerçekleştirilen yüzey araştırmaları sırasında tespit edilen¹ höyükte, ilk sistematik kazılar 2010 yılından itibaren devam etmektedir.² Höyükte, MÖ 3. binden günümüze kadar süregelen sekiz farklı döneme ait tabaka tespit edilmiş olup henüz ana kayaya ulaşılammıştır.³

Maydos'ta kazılan en eski tabaka olan VIII. tabaka İTÇ III'e tarihlenmektedir; VII. tabakanın arkeolojik buluntuları Orta Tunç Çağı'nın erken evresine tarihlenen Troia V evresinin kültürel özelliklerini yansıtmaktadır; Troia VI evresinin erken evresiyle çağdaş olan Maydos VI. tabaka ise Orta Tunç Çağı'nın geç evresine tarihlenmektedir. Tabaka V'in temsil ettiği bir sonraki kültürel dönem, Geç Tunç Çağı'na tarihlenen Troia VI ve Troia VIIa'nın orta-geç evreleriyle çağdaştır. Maydos IV. tabaka Geç Tunç Çağı'nın sonlarına ve esas olarak Erken Demir Çağı'na, Maydos III. tabaka Geometrik ve Arkaik Dönemlere, Maydos II. tabaka Klasik ve Helenistik Dönemlere, Maydos I. tabaka ise Bizans Dönemi'nden günümüze kadar olan yüzyılları kapsamaktadır.⁴

Çanakkale Boğazı'nın güney kıyısındaki stratejik konumu ve kuzeyinde, Tunç Çağı tekneleri için ideal bir doğal liman olan kuzeyindeki Kilye Koyu sayesinde, bölge kültürlerarası iletişim ağlarında aktif bir rol oynamış ve deniz ticaret yolları üzerinde önemli bir uğrak noktası haline gelmiştir (Fig. 2). Tunç Çağı tabakalarında özellikle V. tabaka'da (C14 MÖ 1745-1305), Kuzeybatı Anadolu yerel buluntularıyla birlikte ele geçen ithal objelerin varlığı, Maydos'un Miken ve Minos kültürleri de dahil olmak üzere Güneydoğu

Avrupa ve Ege kültürleri ile olan bağlantılarını ortaya koymaktadır.⁵

Bu bağlamda, bölgede yerel olarak bulunmayan serpantinden yapılmış bir taş kap parçası ve sağlam bir kapak, Maydos V. tabakasından keşfedilen çarpıcı buluntular arasındadır. Parçanın ve kapağın stilistik incelemesi, Girit kökenli olan ve Minos Dönemi'nde MÖ 1650-1450 yılları arasında oldukça popüler olan 'çiçek kâseleri' olarak bilinen taş kap türüne ait olduklarını ortaya koymaktadır. Bu çalışmada, öncelikle Minos taş kap repertuarındaki çiçek kâselerinin tipolojisi ve karakteristik özelliklerine genel bir bakış sunulmakta ve Ege dünyasındaki dağılımları gözden geçirilmektedir. Ardından, Maydos kazılarında elde edilen bulgular ışığında Batı Anadolu ve Kuzey Ege'deki Minos etkisi incelenmiştir. Çalışmanın sonuç bölümünde ise Minos kültürünün etkisinin Çanakkale ve İstanbul Boğazı üzerinden Batı Karadeniz kıyılarına etkisinde Maydos'un iletişim ağlarındaki rolü değerlendirilmiştir.

Minos Çiçekli Kâseleri

MÖ 2. binyılın başlarında Ege ve Batı Anadolu'da Orta Tunç Çağı ve Erken Geç Tunç Çağı Minos kökenli arkeolojik buluntu grupları arasında baskın olan seramikler dışında geniş bir tipolojik çeşitliliğe sahip olan Minos taş kapları bu kültürünün en karakteristik arkeolojik kanıtlarından olduğu şüphesizdir.⁶ Taş kap üretiminde oldukça ileri bir düzeyde olan Minos kültürüne has örnekler daha çok Erken Minos II (EM II) döneminde ön plana çıkmaktadır. Bu döneme ait taş kaplar çoğunlukla Girit'teki yerleşimlerde tholos tipi ve basit mezarlar gibi arkeolojik kontekstlerde ele geçmiştir.

Minos taş kap tipolojisinde "Blossom Bowls"⁷ olarak adlandırılan kâseler morfolojik olarak küçük boyutlu, kabartma olarak çiçek tomurcuğu veya taç yapraklı, oyularak şekillendirilen yüksek omuzlu bir kâse olarak tanımlanır. Kâseler

¹ Özdoğan 1986: 51-66.

² Sazcı; Sazcı ve Başaran-Mutlu 2018; Sazcı ve Çalış-Sazcı 2020.

³ Başaran -Mutlu 2019a: Fig. 2; Sazcı ve Çalış-Sazcı 2020: Res. 17.

⁴ Sazcı ve Çalış-Sazcı 2020: 30.

⁵ Başaran-Mutlu 2019b; Başaran -Mutlu 2020 a,b; Sazcı ve Başaran-Mutlu 2020; Sazcı ve Çalış-Sazcı 2020.

⁶ Warren 1969.

⁷ Bu terime Türkçe karşılık olarak Çiçekli Kâse terimi önerilmektedir.

ağız kısmından tabana doğru daralan konik düz dipli olup karakteristik olarak bir bütün olarak yeni açmış taç yapraklı bir çiçeği sembolize eder ve kapaklıdır.⁸ Kabın gövdesi altı veya daha fazla taç yapraklı oluşur ve her bir taç yaprağın merkezinde damarı temsil eden kabartma bezeme tabana kadar düşey doğrultuda devam eder. Bazı örneklerde, kapların çapına bağlı olarak, 5 ile 11 arasında değişen adette taç yaprağı yer aldığı görülmektedir.⁹ Taç yapraklar kabartma olarak kabın dış yüzeyinde yer alıp, iki dikey doğrultuda kaburga taç yapraklarının merkez damarını, kabın iç kısmı ise çiçeğin tabanını temsil etmektedir. Kapların bilinen ve ithal edilen örneklerinin neredeyse tamamı sert ve dayanıklı nadir bulunan metamorfik bir kayaç olan serpantinden üretilmiştir.¹⁰ Çanaklar üzerine kabartma olarak işlenen çiçeğin Girit Adası'nın endemik bir türü olan safran çiçeği¹¹ olduğu değerlendirilmektedir.¹² Safran çiçeği, bu damarların biçiminde özetlenen ayrıntılara benzer bir morfolojiye sahiptir ve çiçeklenme biçiminde belirgin merkezi damarları olan altı taç yapraklı oluşur.

Safran çiçeği, Minos kültürü ve sanatında öne çıkan bir motif olup seramikler, duvar freskleri, kabartma bezemeli taş kaplar, figürinler, ritüel bağlamlar ve Lineer B ideogramları gibi çeşitli maddi kültür unsurlarında ve farklı ortamlarda görülmektedir. Orta Minos IA-IB (MM IA-IB) döneminden Geç Minos II (LM II) dönemine tarihlenen boyalı Minos seramiklerinde çeşitli sahnelerde safran çiçeği tasvirleri yaygın olarak görülmektedir.¹³ Minos duvar fresklerinde, safran çiçeklerinin tasvir edildiği kompozisyonlar Knossos, Hagia Triada ve Akrotiri'deki fresklerden bilinmektedir.¹⁴ Knossos'ta Minos Erken Saray Dönemi'ne atfedilen ve MM II'ye tarihlenen duvar freski kompozisyonunda safran çiçekleri toplayan ve bunları dikkatlice kaplara yerleştiren genç çıplak erkek figürü dikkat çeker.¹⁵ Saray-

lar Dönemi'nde Minos kültüründe safran çiçeğinin artan kullanımına ilişkin çeşitli görüşler vardır. Bu çiçek, Minos Tanrıçası'nın bir niteliği olarak yorumlanır ve Minos kült ritüelleriyle ilişkilendirilir.¹⁶ Ayrıca Knossos tapınak depolarında bulunan safran çiçekleriyle süslü kadın giysilerinin minyatür fayans modelleri de bu ritüel bağlantının geçerliliğini güçlendirmektedir.¹⁷

Girit'in yanı sıra, safran çiçeği tasvirleri Minos kültürünün güçlü bir etkiye sahip olduğu Kiklad Adaları'ndaki Thera'da bulunan Akrotiri'den de bilinmektedir. Xeste 3 olarak adlandırılan yapının 3a odasındaki benzer safran toplayıcıları freskleri¹⁸, yine Xeste 3'teki diğer fresklerde Minos tanrıçalarının elbiselerinde safran çiçeklerinin dekoratif unsur olarak sıkça kullanılması ve Akrotiri duvar fresklerinde safran çiçekleriyle bezenmiş tören alayı¹⁹ safran çiçeklerinin dini ritüeller ve sosyal etkileşimlerdeki önemine dair ek kanıtlar sunmaktadır.²⁰ Ayrıca Linear B tabletlerinde safran çiçeğinin ideogram olarak yer alması Minos ticaretinde de önemli bir değer olduğunu göstermektedir.²¹ Minos kültüründe uçucu yağların yaygın kullanımı ve safran çiçeklerinin parfüm endüstrisinde kullanıldığının bilinmesi, bu kâselerin kozmetik kapları olarak kullanılmış olabileceği yorumuna yol açmıştır.²² Bazı örneklerin disk biçimli kapaklarıyla ele geçmesi de parfüm saklamak için kullanılmış olabilecekleri fikrini desteklemektedir. Ayrıca, Akrotiri'den elde edilen kanıtlar safran çiçeklerinin tekstil boyası üretiminde kullanıldığını ve tekstil endüstrisi için yüksek ticari değeri olduğunu göstermektedir.²³

Ege Dünyasında Minos Kökenli Çiçekli Kâseler

Minos çiçek kâselerinin çoğu, Girit'teki erken dönem mezar kontekstlerinde bulunmuştur.²⁴ Bu tip dekorasyona sahip kapların bilinen en

8 Warren 1969: 14.

9 Bosanquet 1901: 316.; Zervos 1956: Pl. 151.

10 Warren 1968: 38; Warren 1969: 14.

11 Lat. *Crocus sativus*.

12 Bevan 2007: 130.

13 Jo 2011: 352-353; Dewan 2015.

14 Jo 2011: 345.

15 Evans tarafından "Saffron Gatherer" olarak adlandırılan duvar freski için Bknz: Evans 1928: 264, Fig.197; Evans 1928: 464, 471; Pl. IV. Tarihlendirme ve yeniden değerlendirmeler için Bknz. Chapin 1997; Shaw 2005;

Dewan 2015.

16 Evans 1928: 265; Chapin 2004.

17 Evans 1928: 469; Jo 2011: 358.

18 Chapin 2002: 9, Fig. 2.

19 Jo 2011: 349, Fig. 7.

20 Rehak 2004.

21 Jo 2011: 353; Dewan 2015: 54, Fig.4.

22 Sarpaki 2001.

23 Tzachili 1990; Dewan 2015: 46.

24 Preston 2004.

erken örneği Koumasa mezarlarında ve Pseira'da saptanan ve EMII-OMI/II dönemine tarihlenen örneklerdir.²⁵ Girit'te ele geçen diğer örnekler ise Knossos,²⁶ Mavro Spelio,²⁷ Damania,²⁸ Gournes,²⁹ Gournia,³⁰ Kritsa,³¹ Lastro ve Mallia,³² Palaikastro,³³ Pseira³⁴ gibi olan erken dönem kazıları olup, stratigrafileri ve kontekstleri problemlili örneklerden oluşmaktadır.

Müzelerde ve özel koleksiyonlarda bilinen Minos kökenli çiçekli kâselerinin toplam sayısı yaklaşık 150 örneğe ulaşmaktadır.³⁵ Konteksti bilinen erken örnekler Minos Erken Saraylar Dönemi'ne, çoğunluğu ise Geç Minos I (LM I) dönemine tarihlenmektedir. Bu kap formu Ege'de Orta ve Geç Minos (MM III- LM I) döneminde yaygınlaşarak ve popüler hale gelmiştir.³⁶

Minos kültürünün bir ögesi olarak Girit kökenli bu tür çiçekli kâselerin popüler olduğu 500 yıl boyunca yerel taklitleri de üretilmiştir.³⁷ Girit dışında ele geçen çiçekli kâselerin dağılımı Kıta Ege'de Mikenai,³⁸ Argos Heraion.³⁹ Ege adalarında Kea,⁴⁰ Kythera, Naxos,⁴¹ Phylakopi⁴² ve Thera Akrotiri⁴³ ile Kuzey Doğu Ege'de Troia⁴⁴ ile sınırlıdır (Fig. 1).

Ege dünyası dışında, Levant'ta ve Mısır'da duvar freskleri ve Minos taş kaplarının varlığı ile kanıtlanan belirgin bir Minos kültürel etkisi görülmektedir.⁴⁵ Byblos'ta ele geçen çiçekli bir

Minos kabı bulunması, yayılım alanının sınırlarını göstermesi açısından önemlidir.⁴⁶

Minos dini ritüelleri, Ege dünyasındaki etkileşim ve iletişim ağlarının önemli bir unsuru olarak kabul edilmektedir.⁴⁷ Minos dini ritüellerini betimleyen fresklerde, özellikle rhyta ve konik kapların oldukça sık betimlenmesi dinsel propagandanın görsel unsurları olarak görünmekte ve bu kaplarının geniş bir coğrafyada yaygın olarak görülmesinde rol oynadığı düşünülmektedir.⁴⁸ Minos duvar fresklerinde safran çiçeğinin toplanmasının tasvir edilmesi bu bitkinin ritüel önemine işaret etmektedir. Minos taş kap repertuarındaki artan safran çiçeği temsili, bu bitkiyle ilişkili ritüellerin sembolik bir devamı olarak görülebilir. Minos çiçekli kâseleri, karakteristik formları, boyutları, kabartma desenleri ve nadir bulunan metamorfik kayalardan seçilen hammaddeleri ile seçkin bir üretim özelliği sergilemektedir. Bu kap formunun safran çiçeğinin sembolik önemiyle doğrudan ilişkilendirilmesi sosyal statüyü ve sosyal etkileşimi arttıran egzotik nesneler olduğu yorumunu desteklemektedir.⁴⁹

Maydos Buluntusu Minos Kâse Parçası ve Taş Kapak

Maydos'un V. tabakasında bulunan bir taş kap parçası ve sağlam bir kapak, nadir görülen farklı hammaddesi ve belirgin biçimsel özellikleri nedeniyle dikkat çekmektedir. Buluntuların karşılaştırmalı tipolojik analizleri ve göreceli kronolojik değerlendirmeleri, en yakın benzerlerinin Minos kökenli objeler olduklarını göstermiştir. Minos taş kap tipolojisine Tip B olarak gruplanan kapaklara büyük oranda benzemektedir.⁵⁰ Koyu yeşil serpantinden yapılmış taş kapak sağlam olarak ele geçmiştir.⁵¹ Özenli işçiliği ile dikkat çeken kapak, disk formu ve konik bir kulp tutamağı sahip olup çapı 7,2 cm., yüksekliği kulp dahil 3,0 cm'dir (Fig. 3). Maydos V. tabakada ele geçen taş kap parçası ise Minos kökenli Tip 5⁵² olarak tanımlanan çiçek açan kâseye ait bir

25 Warren 1969: 14-7; Floyd 1998: Pl.18a.

26 Evans 1905: 489, Fig. 100, Pl. XC.

27 Forsdyke 1927: 272 XII, Pl.XX.

28 Xanthoudides 1916, Fig.2.

29 Hatzidhakis 1918: 78, Fig. 22.6.

30 Boyd Hawes 1908: Pl. V 5-7.

31 Platon 1951: 444-5.

32 Chapouthier ve Joly 1936: 39, Pl. XXXIV.

33 Bosanquet 1901: 316.

34 Zervos 1956: Pl. 151.

35 Warren 1968; Bevan 2007: 130.

36 Warren 1969:15.

37 Broodbank 2004; Bevan 2007: 127.

38 Wace vd. 1921: 3, Pl. VIIIa.

39 Wace vd. 1921: 3, 336.

40 Caskey 1962: 281.

41 Kondoleon 1950: 279, Fig. 12.

42 Bosanquet 1904: 197, Fig. 166-167.

43 Devetzi 2000: 125, Pl. 30b.

44 Dörpfeld 1902: 391, Fig. 373.

45 Niemeier ve Niemeier 2000.

46 Dunand 1939: 418, Pl. 150.6498.

47 Sakellarakis 1996.

48 Logue 2004: 153.

49 Bevan 2007: 191.

50 Warren 1969: 69. Kâseler ile uyumlu örnekler için Bk. Warren 1969: 251-253, P.63, P.66, P.70.

51 Sazcı ve Başaran Mutlu 2018: 146, Fig. 9c-e; Sazcı ve Çalış Sazcı 2020: 51, Res. 46.

52 Warren 1969: 15; 250, P.60.

parça olduğu anlaşılmıştır. Dar dipli kap parçası, taç yaprakları olan yüksek omuzlu bir çiçek kâsesinin konik gövdesinin üst kısmına aittir. Ele geçen parçanın korunan ön yüzünde, kabartma olarak verilen çiçek taç yaprağı ve tam ortasında çiftli çiçek damarının karakteristik olarak işlenmesi parçanın tanımlanmasında etken olmuştur. Minos örnekleri ile yapılan tipolojik karşılaştırma ve buluntunun geldiği V. tabakanın C¹⁴ verileri ile kap parçası MÖ 1750-1450 arası bir zaman aralığına tarihlenmektedir.⁵³

Maydos taş kap parçası, Minos paralellerinde görüldüğü gibi büyük olasılıkla altı taç yapraklı olan bir çiçek kâsesinin tek bir taç yaprağını temsil etmektedir.⁵⁴ Koyu gri renkli serpantin-den üretilmiş kap parçasının korunan ölçülerine bakıldığında yüksekliği 6,9 cm, genişliği 4,6 cm, kalınlığı 2,6 cm. ile tipik Minos örneklerinin ölçüleri ile örtüştüğü görülmektedir. Taç yaprağının damarını temsil eden dikey kabartmaların yüksekliği 1,1 cm olup, iki paralel çıkıntı arasındaki yivin düzensiz genişliği kaburga boyunca 0,1 cm ile 0,4 cm arasında değişmektedir. Kap parçasının yandan profil görünümü ise bu tip kapların karakteristik formu ile uyumlu olduğunu göstermektedir. Gövdede hafif aşınmış noktalar ve çukurlar dışında dış yüzeyi pürüzsüz ve parlaktır (Fig. 5). Bu tip kapların çoğunlukla kapaklı olarak ele geçtiklerinin gözlemlenmektedir.⁵⁵ Ancak Maydos taş kap parçası ile taş kapağın farklı renkli bir hammaddeden üretilmiş olması ve boyutsal olarak uyumlu olmadığı görülmektedir. Ele geçen kap parçasının sadece 3 metre uzağında bulunan taş kapağın da benzer tipte başka çiçekli kâseye ait olabileceği değerlendirilebilir. Ancak karınalı, kıvrımlı profilli tipteki kâselerinde benzer tipte kapaklara sahip oldukları göz ardı edilmemelidir.⁵⁶ Yapılan hipotetik tamlamaya göre kapak ve kap parçasının birleşimi Minos taş kap tipolojisinde Tip 5 çiçekli kâseler ile büyük oranda benzemektedir (Fig. 5).⁵⁷ Minos taş kaplarının Knossos'da tespit edilen atölyelerde üretildikleri bilinmektedir.⁵⁸

Taş kapların üretim teknikleri üzerine yapılan çalışmalar, üretim sürecinin çok aşamalı olduğunu; üretimde kumpas, keski, çekiç taşı, cila taşı, yaylı matkap ve çeşitli matkap uçları gibi çeşitli aletlerin kullanıldığını ve üretimin her aşamasının kaplar üzerinde belirgin bir iz bıraktığını göstermiştir.⁵⁹ Yontma, oyma⁶⁰ ve yaylı matkapla delme⁶¹ gibi çeşitli üretim teknikleri taş kaplar üzerinde karakteristik üretim izleri bırakır. Maydos örneğinde gövde iç yüzeyinde ağız kenarından dibe doğru yoğunlaşan konsantrik yiv izleri görülmektedir (Fig. 4). Bu tip konsantrik yiv izlerinin varlığı kemane yay matkap ile delme tekniğinde üretildiğini göstermektedir.

Batı Anadolu ve Kuzeydoğu Ege'de Minos Etkisi

Minos kültürel etkisinin MÖ 2. binyılın ilk yarısında Ege dünyasında baskın bir güç olduğu görülmektedir. Girit; Anakara Yunanistan, Kiklad Adaları, kıyı Batı Anadolu ve Levant arasındaki Tunç Çağı deniz ticaret yollarının kavşağındaki stratejik konumu nedeniyle ticareti yapılan hammaddelere erişim açısından avantajlı bir konumda bulunmaktadır.⁶² Minos, deniz ticaretini kontrol altına almak ve devamlılığını sağlamak için ticaret yolları üzerinde bulunan Thera, Kea ve Melos gibi Kiklad adalarında ticaret kolonileri kurmuşlardır.⁶³ Minos kültürel etkisinin en etkin olduğu dönem, MÖ 1650-1525 yıllarını kapsayan Yeni Saraylar Dönemi olarak öne çıkar.⁶⁴ Batı Anadolu'da görülen Minos etkili maddi kültür kalıntıları Orta Tunç Çağı sonlarına tarihlenen Şeytan Deresi Batığında ele geçen Minos depolama küpleri,⁶⁵ Knidos⁶⁶ ve Miletos⁶⁷'da ithal Minos seramik kapları dışında Minos etkisi altında üretilmiş yerel seramikler ise OTÇ'nın sonunda yaygın olarak Batı Anadolu'nun⁶⁸ çoğunluk-

53 Sazcı ve Sazcı 2020: 30.

54 Evans 1905: 489, Fig. 100, Pl. XC; Boyd Hawes 1908: Pl. V 6, 5, 7; Xanthoudides 1922: 13, Fig. 11; Richter 1953: Pl. 8f; Warren 1969: 60.

55 Warren 1969: P. 17, P. 19, P. 22, P. 26, P. 66, P. 63.

56 Warren 1969: 252-253, P. 66, P. 70.

57 Warren 1969: 250-251, P. 60, P. 61, P. 63.

58 Warren 1967.

59 Warren 1969: 163; Evelyn 1980.

60 Evelyn 1980: 132.

61 Bevan 2007: 47-48.

62 Branigan 1981: 24-33.

63 Branigan 1981; Branigan 1984.

64 Wiener 2013: 162.

65 Bass 1976; Margariti 1997: 375

66 Batı Anadolu'da ithal Minos seramiği Kamares stili kapları Knidos'da görmekteyiz. Bk. Mellink 1978: 321; Love 1984: 251.

67 Niemeier ve Niemeier 1997: 229-240; Niemeier 2005: 201; Greave ve Niemeier 2002: 76; Raymond 2005: 185.

68 Özellikle İzmir ve çevresinde Minos etkili yerel

la orta ve güney bölümünde Iasos,⁶⁹ Didyma,⁷⁰ Metropolis-Bademgediği,⁷¹ Limantepe,⁷² Panaztepe,⁷³ Çeşme-Bağlararası,⁷⁴ Tavşan Adası⁷⁵ ve Kömür Adası⁷⁶ buluntuları ile temsil edilmektedir. Seramik kaplar dışında prestij objesi olarak tanımlanabilecek Minos buluntuları arasında Ephesos'da bulunan çift taraflı balta,⁷⁷ İzmir ve Troas'da ele geçen figürinler sayılabilir.⁷⁸ Minos taş kapları ise az yerleşimde karşımıza çıkar. Girit'de de Orta Minos döneminde Anadolu kökenli birçok objenin ele geçmesi bu etki ve iletişimin karşılıklı olduğunu göstermektedir.⁷⁹

Kuzeybatı Anadolu ve Kuzey Ege'deki Minos bağlantılarına dair en açıklayıcı kanıtları sunan yerleşim Troia'dır. Troia'daki kazıların ilk günlerinden bu yana, bölgede Minos etkisine işaret eden çeşitli maddi kültür kalıntılarına rastlanmıştır. Troia'da en erken Minos kökenli buluntu Orta Tunç Çağı'na tarihlenen Troia V/ VI-erken dönemine ait bir mezarda ele geçmiştir.⁸⁰ Ancak Minos kökenli buluntular baskın olarak daha çok Troia VI'nın erken (MÖ.1850-1600) ve orta (1600-1400) evrelerinde görülür. Troia VI tabakasında ele geçen Minos kökenli buluntu topluluğunu üzengi kulplu çömlekler,⁸¹ Kamares

stilinde testiler,⁸² depolama kapları,⁸³ seramik kap parçaları,⁸⁴ tezgâh ağırlıkları,⁸⁵ Minos motiflerinin kazındığı fildişi bir plaka⁸⁶ ve fayans boncuklar⁸⁷ oluşturmaktadır. Bu buluntular arasında özellikle çiçek açan taş kap parçası⁸⁸ ve taş kandil parçası⁸⁹ Minos taş kaplarının bölgede varlığını göstermesi bakımında ön plana çıkar.

Kuzey Ege'de Troas Bölgesi dışında Mikro Vouni,⁹⁰ Poliochni⁹¹ ve Koukonisi,⁹² Gökçeada Yenibademli Höyük⁹³ ve Prygos⁹⁴ ele geçen Minos kökenli seramik, konik taş kap parçaları ve mühürler gibi küçük buluntuların keşfi Minos kültürünün Kuzey Ege'de yayılımının etkin olduğu fikrini güçlendirir.⁹⁵

Son yıllarda elde edilen veriler, Kuzey Ege ve Girit arasındaki uzun mesafeli etkileşimlerin daha önce bilinenden daha geniş bir ölçekte olduğunu göstermeye başlamıştır. Poliochni ve Myrina'da ele geçen EM I seramikleri,⁹⁶ Myrina'da bulunan OM döneme atfedilen Minos kökenli serpantin bir taş kap,⁹⁷ Koukonisi yerleşmesinde ele geçen obsidyenden üretilmiş bir kap⁹⁸ ve serpentin üretilmiş taş kapak⁹⁹ Minos prestij objelerinin varlığını desteklemektedir. Diğer yandan Tenedos¹⁰⁰ ve Samothrace Mikro Vouni'de¹⁰¹ ele

seramik örnekleri Orta Minos I-III/ Geç Minos IA arasına kadar uzanan bir zaman aralığını kapsamakta ve Batı Anadolu örnekleri Orta Tunç Çağı II'ye tarihlenmektedir. Bk. Aykurt 2010.

69 Momigliano 2005: 219; Momigliano 2009: 124.

70 Naumann 1963: 24.

71 Meriç vd. 2004: 296.

72 Erkanal ve Keskin 2009:105; Aykurt 2010: 35.

73 Günel 1999.

74 Şahoğlu 2007: 316; Erkanal ve Keskin 2009:99.

75 Tül 1986: 722-724.

76 Voigtlander 2004: 302-308.

77 Bammer ve Muss 1996: 27.

78 Niemeier 2005: 200; Guzowska 2002: 590.

79 Georgakopoulos 2012.

80 Mezarda Minos kökenli üzeri spiral meanderlerle boyalı bir kamares malı testi ele geçmiştir. Testi form olarak OM IIIA'ya (yak. M.Ö. 1760-1730) dönemine tarihlenmektedir. Buluntu M. Korfmann tarafından Girit kültürünün 13. ve 14. Hanedanlık döneminde Mısır'la ilişkilerinin koptuğu ve yeni pazarlar aramak için Anadolu kıyılarına yönedikleri bir döneme denk geldiği belirtilmiştir, Korfmann 1997: 33-37; Girella 2014: 479-498.

81 Mountjoy 1997: Fig.6.

82 Blegen vd. 1953: 147, Fig. 360; Korfmann 1997: Fig. 31-32; Becks ve Guzowska 2004: 106; Pavúk 2005: 269; Girella 2014; Pieniżek vd. 2018: 378, Fig.4.no. 11.

83 Blegen vd. 1953: Fig. 330, 408:4, 7-8, 10-11.

84 Blegen vd. 1953: Fig. 330, 383; Pavúk 2005: 2014.

85 Becks ve Guzowska 2004.

86 Blegen vd. 1953: 263, Fig. 304, no. 35-508; Becks ve Guzowska 2004: 106.

87 Blegen vd. 1953: 352, Pl. 304:38-118; Pieniżek 2011: 206, Abb. 1.

88 Dörpfeld 1902: 391, Fig. 373; Becks ve Guzowska 2004: 106; Pieniżek 2016: 514.

89 Blegen vd. 1953: 230 no. 38-116, Fig. 298.

90 Matsas 1991: 159-179; Pieniżek vd. 2018: 391.

91 Becks ve Guzowska 2004: 106-107.

92 Boulotis 2009.

93 Guzowska 2002: 586-588.

94 Harmankaya ve Erdoğan 2003: 463, Fig. 1.

95 Girella ve Mokriřová 2024: 129-147.

96 Cultraro 2009: 233-235.

97 Cultraro 2005; Cultraro 2009: 237.

98 Boulotis 2009: 195.

99 Boulotis 2009: 197, Fig.20.a.

100 Cook 1973: 663, Fig. 602.

101 Matsas 2009.

geçen Minos mühür baskıları saray yönetimiyle bürokratik iletişime doğrudan kanıtı teşkil eden buluntular olarak dikkat çeker.

Kuzey Ege’de görülen Minos etkisi ya da Minos ilişkisi farklı zaman dilimlerinde, farklı seviyelerde oluşan dinamik bir süreç olarak değerlendirilmektedir.¹⁰² Minosluların Kuzey Ege’ye olan ilgisi genellikle bölgenin metalik hammadde kaynaklarına erişim isteğiyle açıklanmaktadır.¹⁰³ Thasos Adası, Rodop Dağları, Trakya ve Balkan Yarımadası’nın barındırdığı metalik yer altı maden kaynakları, Minoslular için bölgeyi cazip hale getirdiği düşünülmektedir.¹⁰⁴ Diğer yandan Minos’un Kuzey Ege’ye olan bir başka ilgisi deniz ürünleri özellikle ton balığı avcılığı ve ticareti ile de ilişkilendirilmektedir.¹⁰⁵

Değerlendirme ve Sonuç

MÖ 2. binyılın başlarında, Orta Tunç Çağı ve Geç Tunç Çağı’nın ilk evresini kapsayan dönemde, Girit kökenli Minos kültürü tüm Ege dünyasında baskın bir güç olmuştur. Minoslaşma sürecini açıklamak için geliştirilen teoriler ve kavramsal modeller, Girit’in kuzeyindeki adalarda ve kıyı yerleşimlerinde baskın olan maddi kültür unsurlarının, ritüellerin, ölü gömme adetlerinin ve diğer alışılmış uygulamaların doğrudan ya da dolaylı yollarla Minos etkisinin bir sonucu olarak geliştiğini öne sürmektedir.¹⁰⁶

Ege’de görülen deniz aşırı Minos etkisi ve gücü hala tartışmalı bir konu olarak değerlendirilirken,¹⁰⁷ Batı Anadolu’da görülen Minos etkisinin Kuzey Ege ile sınırlı kalıp kalmadığı, Troia’dan sonra Çanakkale Boğazı geçişi ile Maydos’a ulaşır ulaşmadığı ve devamında İstanbul Boğazı geçişi ile Batı Karadenize ulaşan bir denizel ağın varlığı henüz tam olarak ortaya konulamamıştır. Ancak bu denizel uzak erişimli kontağın varlığı Batı Karadeniz kıyılarında ele geçen öküzcünlü külçelerin varlığı gibi kısıtlı veriler ile desteklenmektedir.¹⁰⁸ Diğer yandan Girit adası Minos duvar fresklerinde betimlenen

teknelerle benzer, birden fazla küreğe sahip bir teknenin betimlendiği Yarımburgaz Mağarası duvar resimleri dikkat çekmektedir.¹⁰⁹ İstanbul Sazlıdere’ye çok yakın bir konumda bulunan mağaranın Küçük Çekmece Gölü aracılığıyla Marmara Denizi’ne bağlantısı olması sığınma amaçlı bir lokasyon olabileceğini düşündürmektedir.

Minoslaşma etkisinde Ege Denizi’nde var olan üç ana iletişim ağı içerisinde Maydos’un da bulunduğu bölge, ‘Kuzey Ege Ağı’ olarak tanımlanmaktadır.¹¹⁰ Kuzey Ege ağının Minoslaşma etkisi ve Girit ile uzun mesafe iletişimine ait kanıtlar Troia, Limni ve Semadirek adaları ile sınırlı iken Maydos’tan elde edilen yeni kanıtlar bu etkinin Çanakkale Boğazı üzerinden Gelibolu Yarımadası’nın içlerine kadar ulaştığını desteklemektedir. MÖ. 2. binin ilk yarısına tarihlenen Minos kültürüne ait olan maddi kalıntıların yayılım alanı içerisinde Troia’dan sonra Maydos’un da ön plana çıktığı görülmektedir.

Tunç Çağı gemi teknolojisinin Çanakkale ve İstanbul Boğazlarını geçerek Karadeniz’e ulaşacak kadar gelişmiş olup olmadığı hâlâ tartışılan bir konudur. Boğazlardaki güçlü akıntılar göz önüne alındığında, bir Tunç Çağı gemisinin Çanakkale ve İstanbul Boğazı’nı geçebilmesi için en az 2-3 deniz mili hızla seyredebilecek kapasiteye sahip olması gerektiği tahmin edilmektedir.¹¹¹ Bu bağlamda, hafif yük taşıyan gemilerin Boğazları geçmesi mümkün görünse de Nisan-Eylül ayları arasındaki güçlü kuzey akıntıları ve Karadeniz’den Boğazlara doğru esen kuzey rüzgârı, gerekli minimum hızı 5 deniz miline çıkararak yolculuğu Tunç Çağı denizcilik teknolojisi için zorlu bir hale getirmektedir.¹¹²

Maydos’un Çanakkale Boğazı içerisinde bulunduğu konumu liman işlevinde bir yerleşme olduğunu göstermektedir. Kazılarda ele geçen Batı Karadeniz bağlantılı bulgular¹¹³ yerleşmenin daha çok Çanakkale Boğazı’nın Karadeniz yönlü deniz rotasını kullandığına dair ihtimali güçlendirse de Gelibolu Yarımadası’nın batı kıyılarını takip eden deniz yolu ve karasal ağların kullanımı da göz ardı edilemez.

102 Girella ve Pavúk 2016.

103 Wiener 2013: 162.

104 Cultraro 2005: 244-245.

105 Pavúk 2005: 271; Badem vd. 2020.

106 Broodbank 2004; Knappet vd. 2008; Girella ve Mokrišová 2024.

107 Niemeier 2004.

108 Buchholz 1959: 7.

109 Hovasse 1927: 407; Özbaşaran 1995: 31, Fig.3-4.

110 Broodbank 2002: 355, Fig.120.

111 Kolb 2004: 594.

112 Sazcı ve Sazcı 2020: 22.

113 Sazcı ve Başaran-Mutlu 2020.

Çanakkale Boğazı'ndan geçmenin mümkün olmadığı şiddetli rüzgâr ve akıntı dönemlerinde, Gelibolu Yarımadası'nın batı kıyıları boyunca uzanan kıyı rotası ve Maydos'un hinterlandındaki kara yolları tüccarlar için uygun alternatifler olmuş olmalıdır. Maydos'taki hayvan kalıntıları bu hipotezi destekleyen kanıtlar sunmaktadır. Maydos'taki Orta Tunç ve Geç Tunç Çağı tabakalarından (VI. ve V. tabakalar) elde edilen zooarkeolojik kalıntılar arasında katır ve atların varlığı saptanmış; bir katır dişi üzerinde gem kullanıldığına, dolayısıyla çeki hayvanı olarak bir arabaya bağlandığını gösteren aşınmalar tespit edilmiştir.¹¹⁴ Arkeolojik veriler, İlk Tunç Çağı'nın sonlarında Balkanların metal kaynaklarına yönelik ortaya çıkan ilginin Orta Tunç Çağı'nda arttığını göstermektedir. Bu bağlamda, kara ve deniz ticaret yollarına ek olarak nehir yollarının yoğun kullanımı, Kuzey Ege bölgesinin uzun mesafeli ticaret ağlarındaki stratejik önemini giderek artırmış olmalıdır.¹¹⁵

M.Ö. 3. binyılın sonlarından itibaren Troia'nın limanı konumunda bulunan hemen kuzeybatısındaki koyun alüvyonlarla dolarak işlevselliğini kaybetmesi,¹¹⁶ Tunç Çağı deniz tüccarlarını ve ton balığı avcılarını boğaz geçişlerinde kullanabileceği alternatif liman arayışına itmiştir. Maydos'un hemen kuzeyinde yer alan Kilye Koyu'nun sığ suları ve geniş kumsalları, Tunç Çağı gemileri için ideal bir doğal liman sağlamış olmalıdır. Buna ek olarak, Gelibolu Yarımadası'nın batı kıyısı ile karasal bağlantısı ve Maydos üzerinden Trakya'nın iç kesimlerine karadan erişim imkânı da yerleşimin stratejik önemini arttırmış olmalıdır. Bu nedenle, Minosluların Maydos'u kendi deniz ticareti operasyonlarının güzergahı boyunca bir ara istasyon olarak kullanmış olmaları da kuvvetle muhtemeldir.

Minos kültürün prestij objesi niteliğindeki Minos taş kapları elit ve diplomatik bir ticaretin göstergesi olarak kabul edilebilir.¹¹⁷ Ayrıca bu kapların ritüel sembollerle yüklü olması, Maydos'da Minoslaşma etkisinde kültürel bir bağ kurulması ile ilişkilendirilmesi de yanlış olmayacaktır. Maydos V. tabakada ele geçen kap parçası Troia

VI orta ve geç evresinin çağdaşı olup C¹⁴ örneklerine göre MÖ 1685-1520 yıllarına tarihlenmektedir. Bu dönem Maydos'un kültürlerarası iletişim ağlarına katılımının yoğunlaştığı ve iletişim ağı sınırlarını Doğu Avrupa'ya kadar genişletmesi ile ön plana çıkar.¹¹⁸

Maydos'ta ele geçen taş kap parçasının biçimsel özellikleri Troia'dan gelen taş kap parçasıyla çarpıcı bir benzerlik göstermektedir (Fig. 6). Diğer yandan, Maydos'ta bulunan Minos kökenli serpantin taş kapağın bilinen en yakın paraleli Limni'deki Koukonisi'den bilinmektedir.¹¹⁹ Benzer Minos nesnelerinin Kuzey Ege'deki birçok yerleşimde tespit edilmesi, bölgede Minos kültürünün etkin olma çabası olarak görülebilir. Geç Tunç Çağı boyunca Maydos yerleşiminin kültürel yapısında kültürlerarası etkileşim odaklı değişimlerin görülmesi, denizsel ve karasal iletişim ağlarında dolaşımın kanıtı niteliğinde olan ve Anadolu'da pek yaygın görülmeyen Minos kökenli taş kapların varlığı dikkat çekmektedir.

Dönemin elit ticaretin, diplomatik temasın göstergesi ve dini ritüel objesi olan Minos kökenli taş kap parçasının Maydos'da ele geçmesi Kuzey Ege'deki Minos etkisi ve Minoslaşma ile ilişkili olağan günlük kullanım nesnelerine¹²⁰ ek olarak prestij nesnelerinin dolaşımına da kanıt oluşturmaktadır. Troia ve limanı Beşiktepe dışında Maydos gibi yeni bir aktörün konumu ve yerleşimden elde edilecek yeni bulgular, Kuzey Ege ve Çanakkale Boğazı'ndaki Minos denizcilik faaliyetleri ve iletişim ağlarına ilişkin teorik tartışmalara yeni bir bakış açısı sağlayacağı şüphesizdir.

114 Gündem 2020: 205-207.

115 Harding 1984; Czebreszuk 2007; O'Shea 2011.

116 Kayan 1991.

117 Devetzi 2000; Bevan 2007: 24; Colburn 2008.

118 Başaran-Mutlu 2020b.

119 Boulotis 2009, Fig. 20a.

120 Maydos'ta Minos kökenli seramik örnekleri (henüz yayınlanmamıştır) ve Minos tipli dokuma tezgahı ağırlıkları da mevcuttur, Yılmaz 2016: 52- 53, Fig. 7.3-5.

KAYNAKÇA

- AYKURT 2010: A. Aykurt, “İzmir Bölgesi Orta Tunç Çağı Seramiği”, *Belleten* LXXIV-269, 1-84.
- BADAM vd. 2020: A. Badam, C. Y. Gündem, G. Sazcı, “Maydos Kilise-tepe Höyüğü’nün Tunç ve Erken Demir Çağları Deniz Hayvanları Kalıntılarının Bölgesel Karşılaştırılması” In: G. Sazcı (Ed.), *Maydos I*, Çanakkale, 219-242.
- BAMMER ve MUSS 1996: A. Bammer, U. Muss, “Mykeneim Artemision. Das Heiligtum und seine Umgebung in der späten Bronze zeit” In: A. Bammer - U. Muss (Eds.), *Das Artemision von Ephesos*, Mainz am Rhein, 25-28.
- BAŞARAN-MUTLU 2019a: M. Başaran-Mutlu, “Maydos Kilise-tepe Höyüğü Geç Tunç Çağı Bezemeli Duvar Kaplamaları”, *TÜBA-AR* 24, 27-43.
- BAŞARAN-MUTLU 2019b: M. Başaran-Mutlu, *Maydos Kilise-tepe Höyüğü M.Ö. 2. Binyıl Yerleşim Özellikleri*, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi 29, 1-16.
- BAŞARAN-MUTLU 2020a: M. Başaran-Mutlu, “Maydos V. Tabaka: Mimari ve Tabakalanma” In: G. Sazcı (Ed.) *Maydos I*, İstanbul.
- BAŞARAN-MUTLU 2020b: M. Başaran-Mutlu, “MÖ 2. Binyılda Kuzey Ege’de İletişim ve Kültürel Bağlantılar: Maydos Kilise-tepe Höyüğü” In: V. Keleş (Ed.), *Parion Studies III - Propontis ve Çevre Kültürleri*, İstanbul, 209-222.
- BASS 1976: G. F. Bass, “Sheytan Deresi: preliminary report”, *International Journal of Nautical Archaeology* 4/5, 293-303.
- BECKS ve GUZOWSKA 2004: R. Becks, M. Guzowska, “On the Aegean-type weaving at Troia”, *Studia Troica* 14, 101-115.
- BEVAN 2007: A. Bevan, *Stone vessels and values in the Bronze age Mediterranean*, Cambridge.
- BLEGEN vd. 1953: C. W. Blegen, J. L. Caskey, M. Rawson, *Troy, The Sixth Settlement, III (1-2)*, Princeton.
- BOSANQUET 1901: R. C. Bosanquet, “Excavations at Palaikastro. I”, *The Annual of the British School at Athens* 8, 286-316.
- BOSANQUET 1904: R. C. Bosanquet, “Some ‘Late Minoan’ Vases found in Greece”, *The Journal of Hellenic Studies* 24, 317-329.
- BOULOTIS 2009: C. Boulotis, “Koukonisi on Lemnos: reflections on the Minoan and Minoanising evidence” In: C. F. Macdonald - E. Hallager - W.-D. Niemeier (Eds.), *The Minoans in the central, eastern and northern Aegean new evidence Acts of a Minoan Seminar 22-23 January 2005 in collaboration with the Danish Institute at Athens and the German Archaeological Institute at Athens*, Aarhus, 175-218.
- BOYD HAWES 1908: H. Boyd Hawes, *Gournia*, Philadelphia.
- BRANIGAN 1981: K. Branigan, “Minoan Colonialism”, *The Annual of the British School at Athens* 76, 23-33.
- BRANIGAN 1984: K. Branigan, “Early Minoan Society: the Evidence of The Mesara Tholoi Reviewed” In: G. Centre Glotz (Ed.), *Aux origines de l’hellénisme: la Crète et la Grèce: hommage à Henri van Effenterre*, Paris, 29-37.
- BROODBANK 2002: C. Broodbank, *An Island Archaeology of the Early Cyclades*, Cambridge.
- BROODBANK 2004: C. Broodbank, “Minoanisation”, *Proceedings of the Cambridge Philological Society* 50, 46-91.
- BUCHHOLZ 1959: H. G. Buchholz, “Keftiubarren und Erzhandel im zweiten vorchristlichen Jahrtausend”, *Praehistorische Zeitschrift* 1-2/37, 1-40.
- CASKEY 1962: J. L. Caskey, “Excavations in Keos, 1960-1961”, *Hesperia: The Journal of the American School of Classical Studies at Athens* 3/31, 263-283.
- CHAPIN 1997: A. P. Chapin, “A Re-Examination of the Floral Fresco from the Unexplored Mansion at Knossos”, *The Annual of the British School at Athens* 92, 1-24.
- CHAPIN 2002: A. P. Chapin, “Maidenhood and Marriage: The Reproductive Lives of the Girls and Women from Xeste 3, Thera”, *Aegean Archaeology* 4, 7-25.
- CHAPIN 2004: A. P. Chapin, “Power, Privilege, and Landscape in Minoan Art”, *Hesperia Supplements* 33, 47-64.
- CHAPOUTHIER ve JOLY 1936: F. Chapouthier, R. Joly, *Fouilles Exécutées à Mallia, Deuxième Rapport: Exploration du Palais (1925-1926) Études Crétoises IV*, Paris.
- COLBURN 2008: C. S. Colburn, “Exotica and the Early Minoan Elite: Eastern Imports in Prepalatial Crete”, *American Journal of Archaeology* 2/112, 203-224.
- COOK 1973: J. M. Cook, *The Troad: an archaeological and topographical study*, Oxford.
- CULTRARO 2005: M. Cultraro, “Islands out of time: richness and diversity of prehistoric studies on the northern Aegean” In: P. Darcque - M. Fotiadis - O. Polychronopoulou (Eds.), *Mythos: la préhistoire égéenne du XIXe au XXIe siècle après J.-C. : actes de la table ronde internationale d’Athènes (21-23 novembre 2002) (BCH Suppl. 46)*, Athènes, 279-290.
- CULTRARO 2009: M. Cultraro, “Crete and the islands of north Aegean before the palaces: reconsidering the evidence of Poliochni, Lemnos” In: C. F. Macdonald - E. Hallager - W.-D. Niemeier (Eds.), *The Minoans in the central, eastern and northern Aegean new evidence Acts of a Minoan Seminar 22-23 January 2005 in collaboration with the Danish Institute at Athens and the German Archaeological Institute at Athens*, Aarhus, 219-242.

- CZEBRESZUK 2007: J. Czebreszuk, "Amber Between the Baltic and the Aegean in the Third and Second Millennia BC" In: I. Galanaki - H. Tomas - Y. Galanakis - R. Laffineur (Eds.), *Between The Aegean and Baltic Seas, Prehistory Across Borders Aegaeum* 27, Leiden, 363-369.
- DEVETZI 2000: A. Devetzi, "The 'Imported' Stone Vases at Akrotiri, Thera: A New Approach to the Material", *The Annual of the British School at Athens* 95, 121-139.
- DEWAN 2015: R. Dewan, "Bronze Age Flower Power: The Minoan Use and Social Significance of Saffron and Crocus Flowers", *Chronica* 5, 42-55.
- DÖRPFELD 1902: W. Dörpfeld, *Troja und Ilion: Ergebnisse der Ausgrabungen in den vorhistorischen und historischen Schichten von Ilion 1870-1894*, Athens.
- DUNAND 1939: M. Dunand, *Fouilles de Byblos*, Paris.
- ERKANAL ve KESKİN 2009: H. Erkanal, L. Keskin, "Relations between the Urla peninsula and the Minoan world" In: C. F. Macdonald - E. Hallager - W.-D. Niemeier (Eds.), *The Minoans in the central, eastern and northern Aegean new evidence Acts of a Minoan Seminar 22-23 January 2005 in collaboration with the Danish Institute at Athens and the German Archaeological Institute at Athens*, Aarhus, 97-110.
- EVANS 1905: A. Evans, "The Prehistoric Tombs of Knossos", *Archaeologica* LIX, 391-562.
- EVANS 1928: A. J. Evans, *The palace of Minos at Knossos*. Vol.II., Part II,
- EVELY 1980: R. D. G. Evely, "Some Manufacturing Processes in a Knossian Stone Vase Workshop", *The Annual of the British School at Athens* 75, 127-137.
- FLOYD 1998: C. R. Floyd, *Pseira III. The Plateia Building*, Philadelphia.
- FORSDYKE 1927: E. Forsdyke, "The Mavro Spelio Cemetery at Knossos", *BSA* XXVIII, 243-296.
- GEORGAKOPOULOS 2012: K. Georgakopoulos, "Minoan-Anatolian relations and the Ahhiyawa Question: a re-assessment of the evidence", *Talanta* XLIV, 137-156.
- GIRELLA 2014: L. Girella, "The MM IIIA juglet and the Troy VI Early cist tomb in Square A7.- In: Troia VI Früh und Mitte. Keramik Stratigraphie, Chronologie." In: P. Pavúk - C. B. Rose - E. Pernicka - P. Jablonka (Eds.), *Studia Troica Monographien* 3, Bonn, 479-498.
- GIRELLA ve PAVÚK 2016: L. Girella, P. Pavúk, "The Nature of Minoan and Mycenaean Involvement in the Northeastern Aegean" In: E. Gorogianni - P. Pavúk - L. Girella (Eds.), *Beyond Thalassocracies Understanding Processes of Minoanisation and Mycenaeanisation in the Aegean*, Oxford, 15-42.
- GIRELLA ve MOKRIŠOVÁ 2024: L. Girella, J. Mokrišová, "Changing Perspectives on Cultural Transmissions between Western Anatolia, Crete, and the Aegean in the Middle and Late Bronze Age" In: P. Pavúk- M. Pianiáček- C. H. Roosevelt (Eds.), *WANAT Western Anatolia in the Second Millennium BCE, Recent Developments and Future Prospects*, İstanbul, 129-147.
- GREAVE ve NIEMEIER 2002: V. V. Greave, W. D. Niemeier, "1998-2000 Yılı Milet Çalışmaları" In: K. Olşen - F. Bayram - A. Özme - H. Dönmez - N. Güder - N. Toy (Eds.), 23. *Kazı Sonuçları Toplantısı* I, Ankara, 75-88.
- GÜNDEM 2020: C. Y. Gündem, "Çanakkale Boğazı çevresindeki Tunç ve Erken Demir Çağı'na tarihlen yerleşmelerde evcil memeli hayvan ekonomisi ile equidae buluntularına genel bir bakış" In: G. sazcı (Ed.), *Maydos I Çanakkale*, 191-218.
- GÜNEL 1999: S. Günel, *Panaztepe II : M.Ö. 2. bine tarihlendirilen Panaztepe seramiğinin Batı Anadolu ve Ege arkeolojisindeki yeri ve önemi = Die Keramik von Panaztepe und ihre Bedeutung für Westkleinasien und die Ägäis im 2. Jahrtausend*, Ankara.
- GUZOWSKA 2002: M. Guzowska, "Traces of Minoan behavioural patterns in the North-East Aegean" In: R. Aslan - S. Blum - G. Kastl - F. Schweizer - D. Thumm (Eds.), *Mauerschau. Festschrift für Manfred Korfmann (Band 2)*, Tübingen, 585-594.
- HARDING 1984: A. F. Harding, *The Mycenaeans and Europe*, London.
- HARMANKAYA ve ERDOĞU 2003: S. Harmankaya, B. Erdoğan, "The Prehistoric Sites of Gökçeada, Turkey" In: M. Özdoğan - H. Hauptmann - N. Başgelen (Eds.), *From Villages to Towns: Studies presented to Ufuk Esin*, İstanbul, 459-479.
- HATZIDHAKIS 1918 1918: J. Hatzidhakis, 1918, "Μινωικοί τάφοι ἐν Κρήτῃ", *Arch. Δελτίον* IV, 45-87.
- HOVASSE 1927: R. Hovasse, "Yarımburgaz Mağarası", *Darülfünun Fen Fakültesi Mecmuası* 5.1, 395-442.
- JO 2011: D. Jo, "Crocuses in Context: A Diachronic Survey of the Crocus Motif in the Aegean Bronze Age", *Hesperia: The Journal of the American School of Classical Studies at Athens* 3/80, 337-379.
- KAISER 2009: I. Kaiser, "Miletus IV: The Locally Produce Coarse Wares" In: C. F. Macdonald - E. Hallager - W.-D. Niemeier (Eds.), *The Minoans in the central, eastern and northern Aegean new evidence Acts of a Minoan Seminar 22-23 January 2005 in collaboration with the Danish Institute at Athens and the German Archaeological Institute at Athens*, Aarhus 159-166.
- KAYAN 1991: I. Kayan, "Holocene geomorphic evolution of the Beşik plain and changing environment of ancient man", *Studia Troica* 1, 79-92.
- KNAPPETT, EVANS, RIVERS 2008: C. Knappett, T. Evans, R. Rivers, "Modelling maritime interaction in the Aegean Bronze Age", *Antiquity* 82, 1009-1024.

- KOLB 2004: F. Kolb, "Forum Article: Troy VI: A Trading Center and Commercial City?", *American Journal of Archaeology* 4/108, 577-613.
- KONDOLÉON 1950: N. Kondoleon, "Ἀνασκαφή ἐν Νάξῳ ὑπὸ Νικολάου", *Praktika tes en Athenais Archaïologikes Hetaireias* 269-280.
- KORFMANN 1997: M. Korfmann, "Troia - Ausgrabungen 1996", *Studia Troica* 7, 1-71.
- LOGUE 2004: W. Logue, "Set in Stone: The Role of Relief-Carved Stone Vessels in Neopalatial Minoan Elite Propaganda", *The Annual of the British School at Athens* 99, 149-172.
- LOVE 1984: I. C. Love, "From Crete to Knidos - A Minoan Sea Route via the Dodecanese", *AJA* 88/2, 251.
- MARGARITI 1997: R. E. Margariti, "The Sheytan Deresi Wreck" In: J. P. Delgado (Ed.), *Encyclopedia of Underwater and Maritime Archaeology*, London, 371.
- MATSAS 1991: D. Matsas, "Samothrace and the northeastern Aegean: The Minoan connection", *Studia Troica* 1, 159-179.
- MATSAS 2009: D. Matsas, "The Minoans in Samothrace" In: C. F. Macdonald - E. Hallager - W.-D. Niemeier (Eds.), *The Minoans in the central, eastern and northern Aegean new evidence Acts of a Minoan Seminar 22-23 January 2005 in collaboration with the Danish Institute at Athens and the German Archaeological Institute at Athens*, Aarhus, 251-252.
- MELLINK 1978: M. J. Mellink, "Archaeology in Asia Minor", *AJA* 82, 314-338.
- MERİÇ vd. 2004: R. Meriç, A. K. Öz, A. E. Meriç, G. Uluşans, "Metropolis 2002 Yılı Kazı Raporu" In: K. Olşen - H. Dönmez - A. Özme - E. Tufan (Eds.), 25. *Kazı Sonuçları Toplantısı II*, Ankara, 293-302.
- MOMIGLIANO 2005: N. Momigliano, "Iasos and the Aegean Islands before the Santorini Eruption" In: L. Robert - E. Greco (Eds.), *Emporia. Aegeans in the Central and Eastern Mediterranean (Aegaeum 25)*, Liège, 217-225.
- MOMIGLIANO 2009: N. Momigliano, "Minoans at Iasos?" In: C. F. Macdonald - E. Hallager - W.-D. Niemeier (Eds.), *The Minoans in the central, eastern and northern Aegean new evidence Acts of a Minoan Seminar 22-23 January 2005 in collaboration with the Danish Institute at Athens and the German Archaeological Institute at Athens*, Aarhus, 121-140.
- MOUNTJOY 1997: P. A. Mountjoy, "Local Mycenaean Pottery at Troia", *Studia Troica* 7, 258-267.
- NAUMANN 1963: R. Naumann, "Summary of Archaeological Research in Turkey in 1962 "Didyma"", *Anatolian Studies* 13, 24.
- NIEMEIER ve NIEMEIER 1997: B. Niemeier, W.-D. Niemeier, "Milet 1994 - 1995. Projekt "Minoisch-mykenisches bis protogeometrisches Milet". Zielsetzung und Grabungen auf dem Stadionhügel und am Athenatempel", *Archäologischer Anzeiger* 2, 189-248.
- NIEMEIER ve NIEMEIER 2000: B. Niemeier, W.-D. Niemeier, "Aegean Frescoes in Syria-Palestine: Alalakh and Tel Kabri" In: S. Sherratt (Ed.), *The Wall-Paintings of Thera: Proceedings of the First International Symposium*, Athens, 763-800.
- NIEMEIER 2004: W.-D. Niemeier, "When Minos ruled the waves: Knossian power overseas", *British School at Athens Studies* 12, 393-398.
- NIEMEIER 2005: W.-D. Niemeier, "The Minoans and Mycenaeans in Western Asia Minor: Settlement, Emporia or Acculturation" In: L. Robert - E. Greco (Eds.), *Emporia. Aegeans in the Central and Eastern Mediterranean (Aegaeum 25)*, Liège, 199-204.
- O'SHEA 2011: J. M. O'shea, "A River Runs Through It: Landscape and the Evolution of Bronze Age Networks in the Carpathian Basin", *Journal of World Prehistory* 2/24, 161-174.
- ÖZBAŞARAN 1995: M. Özbaşaran, "The Historical Background of Researches at the Cave of Yarımburgaz" In: *Readings in Prehistory: Studies Presented to Halet Çambel*, İstanbul, 27-39.
- ÖZDOĞAN 1986: M. Özdoğan, "Prehistoric Sites in the Gelibolu Peninsula", *Anadolu Araştırmaları* 10, 51-71.
- PAVÚK 2005: P. Pavúk, "Aegeans and Anatolians. A Trojan Perspective" In: R. Laffineur - E. Greco (Eds.), *Emporia. Aegeans in the Central and Eastern Mediterranean (Aegaeum 25)*, Liège, 269-279.
- PIENIAŻEK 2011: M. Pieniążek, "Troianischer Schmuck im Kontext. Ein Vorbericht zu den Schmuckfunden des 2. Jahrtausends v. Chr.", *Studia Troica* 19, 205-218.
- PIENIAŻEK 2016: M. Pieniążek, "A Polity in Transition: Troy in the 2nd Millennium BC" In: M. Bartelheim - B. Horejs - R. Krauß (Eds.), *Von Baden bis Troia: Ressourcennutzung, Metallurgie und Wissenstransfer. Eine Jubiläumsschrift für Ernst Pernicka Oriental and European Archaeology 3* Rahden/Westf, 513-534.
- PIENIAŻEK vd. 2018: M. Pieniążek, P. Pavúk, E. Kozal, "The Troad, South Aegean, and the Eastern Mediterranean Long-Distance Connections during the Middle and Late Bronze Age" In: *Herausgeber der Reihe: Martin Bartelheim und Thomas Scholten*, Tübingen, 375-410.
- PLATON 1951: N. Platon, "Το ιερόν Μαζά και τα μινωικά ιερά Κορυφής", *KChron* 5, 96-160.
- PRESTON 2004: L. Preston, "A Mortuary Perspective on Political Changes in Late Minoan II-IIIB Crete", *American Journal of Archaeology* 3/108, 321-348.
- RAYMOND 2005: A. Raymond, "Importing Culture at Miletus: Minoans and Anatolians at Middle Bronze Age Miletus" In: R. Laffineur - E. Greco (Eds.), *Emporia. Aegeans in the Central and Eastern Mediterranean (Aegaeum 25)*, Liège, 185-191.

- REHAK 2004: P. Rehak, "Crocus Costumes in Aegean Art", *Hesperia Supplements* 33, 85-100.
- RICHTER 1953: G. M. A. Richter, *Handbook of the Greek collection*, New York.
- ŞAHOĞLU 2007: V. Şahoğlu, "Çeşme – Bağlararası: A New Excavation in Western Anatolia" In: F. Felten - W. Gauss - R. Smetana (Eds.), *Middle Helladic Pottery and Synchronisms. Proceedings of the International Workshop held at Salzburg, October 31st – November 2nd, 2004*, Wien, 309-322.
- SAKELLARAKIS 1996: Y. Sakellarakis, "Minoan Religious Influence in the Aegean: The Case of Kythera", *The Annual of the British School at Athens* 91, 81-99.
- SARPAKI 2001: A. Sarpaki, "Condiments, perfume, and dye plants in Linear B: A Look at the Textual and Archaeobotanical Evidence" In: A. Michailidou (Ed.), *Manufacture and Measurement: Counting, Measuring and Recording Craft Items in Early Aegean Societies.MEAETHMATA* 33, Athens, 195-265.
- Sazcı 2013: G. Sazcı, "Maydos Kilisetepe Höyüğü- Eine bronzzeitliche Hafensiedlung an den Dardanellen", *Archäologisches Korrespondenzblatt* 43/1, 29-40.
- SAZCI ve BAŞARAN-MUTLU 2018: G. Sazcı, M. Başaran-Mutlu, "Maydos-Kilisetepe: A Bronze Age Settlement on the Border Between Asia and Europe" In: S. Gimatzidis - M. Pieniżek - S. Mangaloğlu-Votruba (Eds.), *Archaeology Across Frontiers and Borderlands*, Vienna, 139-158.
- SAZCI ve ÇALIŞ-SAZCI 2020: G. Sazcı, D. Çalış Sazcı, "Maydos Kilisetepe Höyüğü" In: G. Sazcı (Ed.), *Maydos I*, Çanakkale, 13-74.
- SHAW 2005: M. C. Shaw, "The painted pavilion of the 'Caravanserai' at Knossos", *British School at Athens Studies* 13, 91-111.
- TÜL 1986: Ş. Tül, "Prehistoric Settlements in the Meander Plain" In: M. Joukowsky (Ed.), *Prehistoric Aphrodisias An Account of the Excavations and Artifact Studies, Volume II: Bibliography, Catalogue, Appendix, Index, Providence*, 713-724.
- TZACHILI 1990: I. Tzachili, "Looking for Evidence of Cloth- Making at Akrotiri" In: D. A. Hardy - C. G. Doumas - J. A. Sakellarakis - P. M. Warren (Eds.), *Thera and the Aegean World III: Vol. 1*, *Archaeology*, London, 380-389.
- VOIGTLÄNDER 2004: W. Voigtländer, *Teichiussa: Naherung und Wirklichkeit*, Rahden.
- WACE vd. 1921: A. J. B. Wace, W. A. Heurtley, W. Lamb, L. B. Holland, C. A. Boethius, "The Report of the School Excavations at Mycenae, 1921-1923 [corrected title: The Report of the School Excavations at Mycenae, 1920-1923]", *The Annual of the British School at Athens* 25, 1-434.
- WARREN 1967: P. Warren, "A Stone Vase-Maker's Workshop in the Palace at Knossos", *The Annual of the British School at Athens* 62, 195-201.
- WARREN 1968: P. Warren, "Minoan Stone Vases as Evidence for Minoan Foreign Connexions in the Aegean Late Bronze Age", *Proceedings of the Prehistoric Society* 33, 37-56.
- WIENER 2013: M. H. Wiener, "Realities of Power The Minoan Thalassocracy in Historical Perspective" In: R. B. Koehl (Ed.), *Amilla The Quest for Excellence. Studies Presented to Guenter Kopcke in Celebration of His 75th Birthday*, 149-174.
- XANTHOUDIDES 1917: S. Xanthoudides, "Μυκεαϊκός τάφος Δαμανίων", *ArchDelt Chronika* 2 (1916) 171-178.
- YILMAZ 2016: D. Yılmaz. "Late Bronze Age textile tools from Maydos Kilisetepe and their Aegean connections", *Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt: 6, Sayı: 12, 47-66.
- ZERVOS 1956: C. Zervos, *L'art de la Crète néolithique et minoenne*, Paris.

Makale Gönderim Tarihi: 03.02.2025

Makale Kabul Tarihi: 20.04.2025

A. ONUR BAMYACI

Orcid ID: 0000-0003-2815-248X

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi,
İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Arkeoloji
Bölümü, 17100.

Çanakkale/TÜRKİYE

aobamyaci@comu.edu.tr

GÖKSEL SAZCI

Orcid ID: 0000-0001-9400-9687

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi,
İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Arkeoloji
Bölümü, 17100.

Çanakkale/TÜRKİYE

gsazci@comu.edu.tr,

Fig. 1. Maydos'un konumu ile Ege ve Batı Anadolu'da Minos kökenli taş kap, kapakların dağılım haritası.

Fig. 2. Eceabat ilçesinin ortasında yer alan Maydos Kilisetepe Höyüğü ve kuzeyinde Kilye Koyu
(© Maydos-Kilisetepe Kazı Projesi).

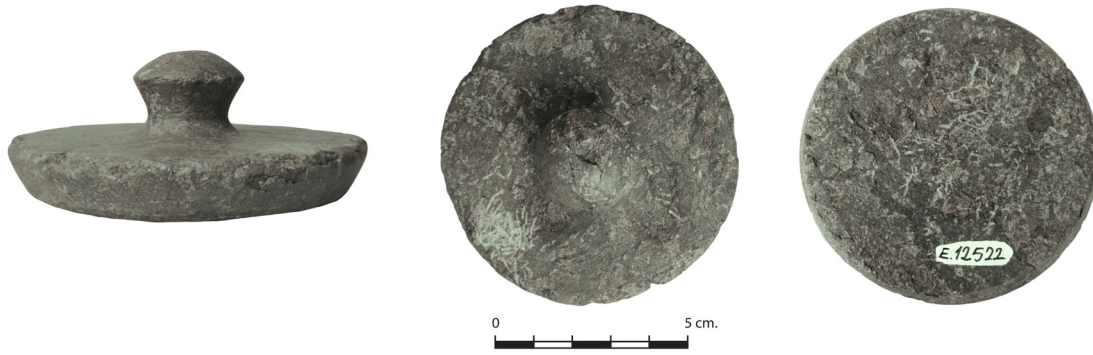

Fig. 3. Maydos V. tabakada ele geçen disk biçimli Minos taş kapak
(© Maydos-Kilisetepe Kazı Projesi- Env. No: MK. D3.4-146.4).

Fig. 4. Maydos V. tabakasında ele geçen Minos taş kap parçası
(© Maydos-Kilisetepe Kazı Projesi- Env. No: MK. D 4.2-103.4)

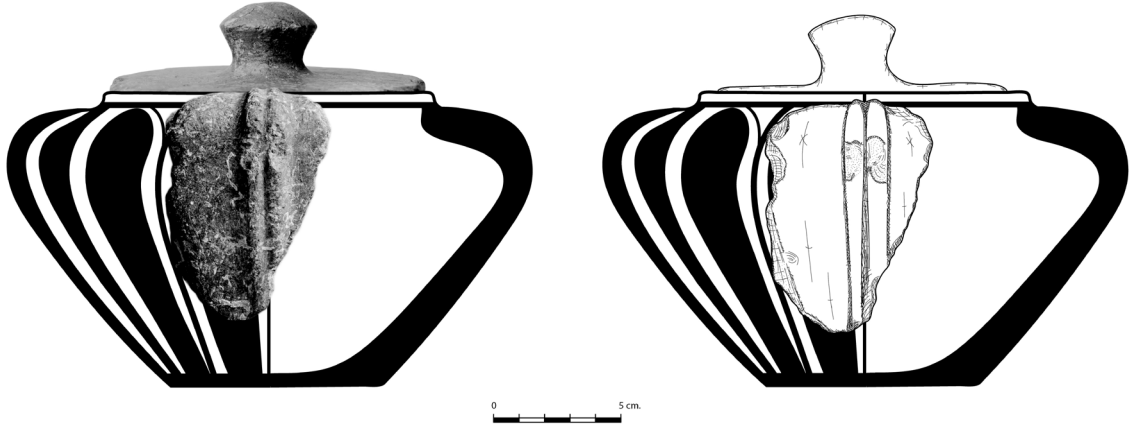

Fig. 5. Maydos V. tabakada ele geçen Minos taş kap parçası ve taş kapağın hipotetik tamlama önerisi
(© Maydos-Kilisetepe Kazı Projesi)

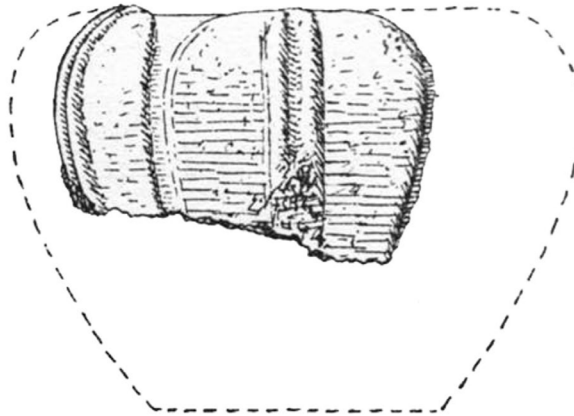

Fig. 6. Troia'da erken dönem kazılarında ele geçen Minos taş kap parçası (Dörpfeld 1902, 391, fig.373).